

12. Groundswell: Winning in a World Transformed by Social Technologies / Charlene Li, Josh Bernoff — Mode of access : <http://www.fastcompany.com/tag/charlene-li>.

Надійшла до редколегії 25.07.2012 р.

УДК 02:069

С. О. ШЕМАЄВ

СТВОРЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ МУЗЕЇВ: ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

Розкривається роль і значення бібліотечних музеїв. Висвітлюється досвід і перші досягнення ХДНБ ім. В. Г. Короленка в справі створення музею історії бібліотеки.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечні музеї, музей історії бібліотеки, функції бібліотечних музеїв.

Раскрывается роль и значение библиотечных музеев. Освещается опыт и первые достижения ХГНБ им. В. Г. Короленко в деле создания музея истории библиотеки.

Ключевые слова: библиотека, библиотечные музеи, музей истории библиотеки, функции библиотечных музеев.

The role and value of library museums reveals. Experience and the first achievements of KhSSL of V. G. Korolenko in creation of a museum of history of library is shined.

Key words: library, library museums, museum of history of library, function of library museums.

Досягнення у сфері науково-технічного прогресу, новітніх інформаційно-комунікаційних засобів, соціально-економічні зміни, прискорення темпів розвитку суспільства в цілому потребують відповідного сучасним реаліям підходу до соціально-культурних та освітніх закладів, зокрема бібліотек, музеїв, архівів. Розвиток інформаційного суспільства зумовлює зміни в їх взаємовідносинах; трансформує й доповнює перелік функцій; веде до їх взаємопроникнення; зближення і синтез методів та форм роботи.

Особлива роль бібліотек у збереженні культурної та наукової спадщини, забезпеченні цілісності їх сприйняття; відборі й поширенні соціокультурної інформації зумовлює створення музеїв у бібліотеках. Тому актуальним є розкриття діяльності бібліотечних музеїв та обґрунтування засад їх організації.

Проблеми організації й діяльності бібліотечних музеїв нині розглядають провідні українські та російські бібліотекознавці й практики, зокрема М. Дворкіна, Ю. Демченко, Л. Дубровіна, Т. Майстрович, С. Матліна, Є. Полтавська, М. Слободяник та ін. У професійних виданнях широко висвітлюються питання, пов'язані

з відкриттям у бібліотеках музеїв [1; 5-7], виокремлюються типи і форми музейної діяльності [4], розкриваються методи створення музейних експозицій у бібліотеках [2].

Метою статті є обґрунтування ролі бібліотечних музеїв і висвітлення досвіду створення музею історії Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка.

Бібліотеки і музеї споріднює спільність їх соціальних функцій (меморіальних, комунікаційних, інформаційних) та завдань. І ті, й інші «збирають, зберігають, вивчають, обробляють і надають у загальне користування» [9]. Інструментом розвитку цих функцій у бібліотечних, архівних і музейних закладах є друковані твори, рукописи, електронні видання, а також речовий та предметний ряд, який може гармонійно співіснувати з книжним.

Діяльність музею спрямована на збереження історичного та соціального досвіду попередніх поколінь, що створює умови для відображення живого історичного процесу; дозволяє передавати надбання суспільства в часі та просторі, сприяє соціалізації особистості, допомагає корисно провести дозвілля. Бібліотеці також належить важливе місце в збереженні наукової та культурної спадщини суспільства. Вона забезпечує кумуляцію і загальнодоступність документів у друкованій та електронній формах, які зберігають інформацію та знання, здобуті протягом розвитку людства. Характер бібліотечної діяльності дозволяє забезпечувати культурну спадковість поколінь, зберігати пам'ять про минуле, відтворювати найкращі традиції. Їх спорідненість, з одного боку, та унікальність, з іншого, сприяли поширенню в музеях бібліотек, а в бібліотеках — музеїв.

Створення бібліотечних музеїв посилюють процеси, що збігаються із загальнокультурними тенденціями, такими як: уваги до історії, необхідність у фіксації поряд із фактичною емоційно-складовою подій, збереження подробиць життя регіону та конкретних особистостей [4].

У сучасних умовах набуло поширення створення бібліотек-музеїв і різних видів бібліотечних музеїв: музею книги, краєзнавчого музею, музею персоналій, меморіального комплексу. Як зазначає С. Матліна, відбувається синкретичне взаємопроникнення бібліотечних і музейних форм, на основі чого створюється нова модель бібліотеки [8]. Це забезпечує розширення й збагачення єдиного соціокультурного інформаційно-комунікаційного простору.

Безперечно, виникнення бібліотечних музеїв є результатом їх інноваційної діяльності. Організація музеїв історії бібліотеки пов'язана, насамперед, з активізацією краєзнавчої діяльності бібліотек [4-7]. Вивчення історії свого краю зумовлює необхідність звернення до особливостей розвитку бібліотек, проявів її місії

в різні історичні періоди. Спочатку бібліотеки організують невеликі тематичні виставки, які згодом, внаслідок пошуково-дослідницької роботи, трансформуються у справжні музейні експозиції, стають базою для створення бібліотечного музею. По-друге, використання яскравіших музейних форм емоційніше впливає на користувача, допомагає розширити соціально-комунікаційну функцію бібліотек. Крім того, кожна бібліотека має унікальну історію становлення та розвитку, окремий масштабний профіль діяльності. В умовах поширення, здебільшого, економічних і політичних цінностей нагальним завданням бібліотек є сприяння усвідомленню культурних традицій і принципів. Тому цілком логічно, що саме в бібліотеках створюють оригінальні музейні експозиції. Методикою їхньої організації є форми та методи, притаманні як для музеїв, так і для бібліотек.

Музейний портрет бібліотеки визначають як висвітлення в еволюції її найважливіших компонентів: фонду, довідково-бібліографічного апарату, матеріально-технічної бази, читача, бібліотекаря [7]. Вивчення історії бібліотеки дозволяє зрозуміти проблеми сьогодення, знайти шляхи їх вирішення, сприяє глибшому розумінню історії не тільки самої бібліотеки, але й історії міста, регіону, особистостей, сподвижників бібліотечної справи, меценатів.

Саме вищезазначене стало підґрунтям для створення музею історії однієї з найстаріших, найбільших і найбагатших (у культурному розумінні) бібліотек — Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка. За свою історію вона пережила не одну зміну політичного устрою, війни та революції, але при цьому майже ніколи не припиняла своєї діяльності. Невдовзі після відкриття бібліотека стала одним з найважливіших центрів бібліотечної науки та культурно-освітнім центром Харківського регіону, який мав широко розгалужену структуру.

Зважаючи на тривалу й різноманітну історію ХДНБ ім. В. Г. Короленка, нерозривно пов'язану з численними відомими діячами науки і культури, постійними розробками й упровадженнями нових підходів та напрямів бібліотечної справи, є абсолютно закономірним гармонійне висвітлення і донесення до широкого загалу її багатогранної історії, а також накопиченої культурної спадщини в експозиціях музею.

Під час підготовки до ювілейних заходів з нагоди 125-річчя ХДНБ ім. В. Г. Короленка здійснене ґрунтовне вивчення історичного розвитку бібліотеки, в результаті чого виявлено цінні документальні свідчення історичних подій, архівних документів, пов'язаних із взаємодією бібліотеки з видатними діячами у сфері культури, науки і техніки на різних етапах її діяльності. Наявність колекцій старовинних і цінних книг, манускриптів,

унікальних автографів, речових предметів; необхідність формування суспільної думки про значущість бібліотечної діяльності; підготовка до ювілею створили підґрунтя для висвітлення історії бібліотеки музейними засобами.

Розробці концептуальних положень створення музею історії ХДНБ ім. В. Г. Короленка передували наступні роботи: вивчення бібліотечних звітів, публікацій, пов'язаних з історією бібліотеки; ознайомлення з досвідом діяльності музеїв історії освітніх закладів м. Харків; аналіз публікацій у професійних виданнях, що висвітлюють досвід створення бібліотечних музеїв; дослідження й узагальнення системи поглядів на музей у бібліотеці; розробка та підготовка музейної експозиції «Харківська Громадська Бібліотека: перше 30-річчя»; підготовка тимчасового положення про музейну експозицію з історії ХДНБ ім. В. Г. Короленка; вивчення правил, методик, напрямів та особливостей створення музеїв.

Для висвітлення першого 30-річчя діяльності Харківської громадської бібліотеки (нині ХДНБ ім. В. Г. Короленка) опрацьовано матеріали, що зберігаються в бібліотечних фондах, а також у відділах: фото, спогади й інші матеріали співробітників, котрі в різні часи працювали в бібліотеці; документи Державного архіву Харківської області та Центрального науково-технічного архіву. Крім того, вивчався особистий внесок фундаторів і директорів бібліотеки в розвиток книгозбірні, узагальнювався досвід музейних та меморіальних форм діяльності наукових бібліотек України й Російської Федерації як одного з пріоритетних інноваційних напрямів історичного дослідження.

Наявний експозиційний матеріал поділено на розділи. Перший розділ — «Акт громадської ініціативи» — висвітлює історію створення ХГБ групою видатних учених, земських діячів, ентузіастів народної освіти того часу; розкриває відносини книгозбірні з владою; відображає зростання бібліотеки, зміни в її розташуванні до отримання власної будівлі. Другий — «Нові можливості, нові перспективи» — спрямований на розкриття особливостей створення своєї спеціалізованої будівлі, остаточне розташування бібліотеки й окреслення нових перспектив її розвитку, які виникли у зв'язку із цією подією. Третій розділ — «Структура та управління» — докладно висвітлює структуру книгозбірні з усіма її підрозділами та розкриває специфічні подробиці в організації управління бібліотекою. Завершується розкриття історії ХГБ за перше 30-річчя демонстрацією провідного значення книгозбірні не тільки для міста та регіону, а й для вітчизняної бібліотечної справи в цілому [10].

Значно доповнює враження значущості бібліотеки банер із зображенням професорів Харківського імператорського університету,

які зробили значний внесок у створення та розвиток Харківської громадської бібліотеки. Банер підготовлений спільно з асоціацією випускників, викладачів і друзів Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.

Слід звернути увагу й на те, що для повнішого уявлення про запропонований період становлення і розвитку бібліотеки було відтворено частину бібліотечного інтер'єру кінця XIX — початку XX ст. за допомогою меблів та інших предметів, що збереглися.

Музей історії бібліотеки — це особливе комунікаційне середовище, зв'язок між минулим і сучасним, наочними засобами подається інформація про історичний розвиток бібліотеки, пов'язаний з культурною, науковою і виробничою діяльністю регіону та країни в цілому [3].

На нашу думку, для висвітлення історії бібліотеки найкраще створити повноцінний музейний підрозділ, який за допомогою різноманітних експозицій і спеціальних заходів надасть змогу широкій аудиторії наочно ознайомитися з історичними подіями та видатними діячами в контексті історії Харківського краю.

Метою створення музею історії бібліотеки є збереження, вивчення й поширення культурної спадщини й історії ХДНБ ім. В. Г. Короленка, розкриття внеску бібліотеки в науково-освітній і культурний розвиток регіону, а також поліпшення презентабельності бібліотеки, привернення уваги нових користувачів і потенційних партнерів, підвищення її статусу в сучасному соціумі загалом та серед закладів культури зокрема.

Основними завданнями музею історії ХДНБ ім. В. Г. Короленка слід вважати: донесення до широкого загалу багатогранної історії однієї з найбільших і найстаріших бібліотек України, специфіки бібліотечної діяльності, місії бібліотеки; розкриття значення ХДНБ ім. В. Г. Короленка для міста, області та країни на різних етапах її існування; розкриття значимих подій, досягнень з моменту організації бібліотеки до сьогодення; висвітлення ролі та внеску провідних учених, видатних суспільних і бібліотечних діячів у розвиток бібліотеки та суспільства в цілому; презентація цінних бібліотечних колекцій; розкриття особливостей бібліотечної будівлі; розширення культурно-просвітницької роботи серед усіх верств населення; формування професійно-особистісних і моральних якостей сучасної молоді; залучення громадян до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної, природоохоронної роботи; сприяння науковій і науково-дослідницькій роботі в галузі історії бібліотечної справи; розширення взаємодії з іншими закладами культури і науки; сприяння підвищенню професійного рівня бібліотекаря; формування позитивного іміджу бібліотеки в суспільстві.

Створення музею історії бібліотеки сприятиме виконанню таких функцій:

— культурологічної: долучення широкого загалу, передусім молодого покоління, до здобутків культури і наукової думки, напрацьованих людством протягом історичного розвитку; збереження й висвітлення історії бібліотеки в контексті історичного розвитку міста, регіону, країни в цілому, осмислення її досвіду та досягнень як культурної спадщини минулого; розуміння сучасних інноваційних моделей і перспектив розвитку ХДНБ ім. В. Г. Короленка та бібліотечної справи в цілому;

— інформаційної: обмін інформацією з музеями, бібліотеками, архівами в рамках організації конференцій, семінарів, круглих столів; створення блогу для обміну ідеями, передовими практиками між архівами, бібліотеками, музеями; представлення та поновлення віртуального музею на сайті бібліотеки;

— освітньої: отримання наочної інформації про розвиток бібліотек і бібліотечної справи на прикладі ХДНБ ім. В. Г. Короленка; проведення екскурсій та лекцій для учнів середніх шкіл, гімназій, ліцеїв, коледжів і студентів вищих навчальних закладів; залучення молоді до заходів, спрямованих на розвиток патріотизму на державному та регіональному рівнях; формування зацікавленості свідомих громадян до наукової творчості і престижу інтелектуальної праці;

— наукової: організація наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, практикумів і участь у них як в Україні, так і за її межами; формування на базі музею дослідницької лабораторії з історії бібліотек регіону, історії бібліотечних музеїв і музейних бібліотек, проблем краєзнавства; проведення цільових дослідницьких проєктів, які реконструюють розвиток базових напрямів бібліотечної справи; долучення результатів до науково-освітньої і громадської сфери інформації та знань; привернення уваги вчених до вивчення історії бібліотеки, аспектів її діяльності, що в різні періоди впливали на культуру і науку; проведення науководослідних робіт як із загальних історичних проблем відповідно до профілю музею, так і з проблем суміжних історичних дисциплін, зокрема проблеми музеєзнавства;

— інтеграційної: міждисциплінарна інтеграція спеціалістів різноманітних закладів культури і науки, передусім архівів, музеїв і бібліотек; інтеграція й консолідація ресурсів архівів, бібліотек, музеїв в електронному середовищі; активізація партнерської взаємодії між освітніми та культурними організаціями і закладами Харкова й області; розробка спільних програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців архівів, бібліотек, музеїв;

— комунікаційної: розвиток координації та кооперації діяльності в широкому спектрі міжбібліотечних взаємин; налагодження контактів і розвиток співпраці з музеями, архівами та іншими культурними й освітніми закладами; участь у наукових заходах бібліотечної, музейної й архівної спрямованості; установа зв'язків зі ЗМІ; підтримка відносин з українською діаспорою та українськими центрами країн світу, установами й особами, які можуть сприяти розвитку бібліотечного музею; входження до музейних та інших асоціацій, спілок, рад, товариств;

— комунікаційно-туристичної: поступове зростання екскурсійного обслуговування до рівня важливого туристичного об'єкта; установа зв'язків із туристичними агенціями та структурами; уведення музею до складу туристичних маршрутів міста й області.

Розвиток бібліотечних музеїв дозволить збільшити музейну аудиторію, залучити до культурного обігу музейні предмети та документи, що зберігаються у фондах музею або бібліотеки. Для розширення експозиційно-виставкової діяльності доцільним є використання поряд із вітринно-стендовим показом експонатів сучасних інтерактивних форм і методів, періодичне використання в експозиціях нових експонатів та нових засобів демонстрації, зокрема мультимедійних презентацій, турнікетів, організації ситуацій «занурення» до культурно-історичного середовища різних історичних етапів тощо.

Водночас з тим слід зауважити: незважаючи на поширення музейних форм у бібліотеках, проблемними в напрямі створенні та функціонуванні бібліотечних музеїв залишаються: методика організації музейних експозицій, робота з музейним фондом, форма власності музейних предметів і колекцій, видача користувачам бібліотек музейних експонатів, відображення музейної діяльності в статуті бібліотеки, визначення правового статусу бібліотечних музеїв.

Важливою умовою успіху організації музейних експозицій, створення бібліотечних музеїв є підготовка та підвищення кваліфікації фахівців бібліотечної сфери в напрямі здобуття необхідних додаткових знань із музейної справи; установа тісних зв'язків з музейними кафедрами; внесення доповнень у навчальні програми підготовки бібліотечних фахівців або розробка спільних програм з музеєзнавцями.

Спеціальними методами та засобами збагачення музею історії бібліотеки може стати залучення студентів для пошукових робіт, підготовки музейних експозицій та виставок, проведення конкурсів, організації зустрічей з видатними особистостями, проведення концертів, музейних свят тощо.

Досвід організації бібліотечних музеїв свідчить, що бібліотека не дублює музейні установи, не є їх конкурентом, а навпаки — стає відповідальним і надійним партнером. У подальшому важливим напрямом є розробка концепції створення та розвитку бібліотечних музеїв.

Список літератури

1. Белкина С. В. Музей в пространстве библиотеки / С. В. Белкина // Библиотечное дело — 2003: материалы 8-й Междунар. науч. конф., Москва, 24–25 апр. 2003 г. — М., 2003. — С. 36–37.
2. Викулова В. П. Музейная экспозиция в библиотеке : типы и методы организации / В. П. Викулова // Библ. Дело. — 2010. — № 21. — С. 32–37.
3. Дворкина М. Хранители прошлого: о концепции музея истории библиотечного дела Москвы / М. Дворкина // Библиотека. — 1998. — № 6. — С. 87–88.
4. Демченко Ю. А. Понятия «музеефикация библиотек» и «мемориальные библиотеки» : терминологический анализ / Ю. А. Демченко // Вестник БАЕ. — 2010. — № 2. — С. 53–57.
5. Колосова С. Сохранение культурного наследия: особенности работы библиотек-музеев и музеев-библиотек / С. Колосова // Библ. Дело. — 2007. — № 18. — С. 42–44.
6. Кузнецова Т. Культурная инициатива или социальная закономерность / Т. Кузнецова // Библ. Дело. — 2010. — № 21. — С. 20–24.
7. Лащевская В. М. Музей в библиотеке, музей библиотеки : опыт, проблемы, прогнозы / В. М. Лащевская // www.kemrsl.ru
8. Матлина С. Нужны ли библиотекам музейные подразделения? О библиотеках-музеях и мемориальных библиотеках / С. Матлина // Библ. Дело. — 2007. — № 18. — С. 3–6.
9. Полтавская Е.И. «Библиотека в системе социокультурных институтов: осмысление понятий» / Е. И. Полтавская // Науч. и техн. б-ки. — 2011. — №10. — С. 5–18.
10. Шемаев С. О. Висвітлення культурної спадщини Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка за допомогою архівних та музейних засобів / С. О. Шемаєв //

Надійшла до редколегії 12.07.2012 р.

УДК 005.336.3: 02

Т. П. ТКАЧЕНКО

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЯКОСТІ БІБЛІОТЕКИ

Розглядаються методологічні засади формування та впровадження системи менеджменту якості бібліотеки та її елементи.

Ключові слова: система менеджменту якості бібліотеки, елементи системи менеджменту якості, бібліотечний маркетинг, стандарти якості обслуговування.